

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 18 (Ekim/October 2024), s. 235-244.

Geliş Tarihi-Received: 10.09.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 30.10.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.244

Hun Hükümdarlığı ile Roma İmparatorluğu Arasında Balkanlar

Balkans between the Huns and the Roman Empire

Abdullah ÜSTÜN*

Öz

Balkan dünyasının dönüşüm süreçlerinin katmanlarından birinin, IV. yüzyılın sonlarında Hunların Karadeniz'in kuzeyi boyunca batıya ilerlemesi sonucu çözülen Germen krallıklarının unsurlarının Balkanlara girişiyle meydana geldiği söylenebilir. Hunlar beşinci yüzyılın ilk yarısında itibaren Balkanlar üzerindeki etkilerini bölgenin bir kısmını ele geçirmek, geri kalan kısmında siyasi-askeri faaliyetler icra etmek suretiyle artıracaktırlar. Hunların karşısında artık, kadim ve bu coğrafyanın büyük kısmının hâkimi Roma İmparatorluğu vardı ve Romalılar temelde savunma durumunda kalacaklardı. Dolayısıyla bu dönemde Balkan siyasi-askeri tarihinin nesnesi konumundaydılar. Diğer taraftan ise döneme ışık tutan metinleri kaleme alanlar da lokasyonun bu devirdeki yegâne müellifleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dolayısıyla tarihyazımının öznesi konumundadırlar. Bu çalışma, Balkanlar ve özellikle de Hunlar düşünüldüğünde, kaleme aldığı eseriyle bu 'yegâne' veri havuzunun güzide bir yerini işgal eden *Paniumlu Priscus*'un perspektifinden Balkanlar'a ışık tutmaya çabalayacaktır. Zira Priscus, Hun hükümdarı Attila'ya gönderilen Doğu Roma elçilik heyetlerinden birinde yer alarak Balkan coğrafyasını bizzat gözlemleme imkanını yakalamıştır. Gerek seyahat ettiği kentler gerek güzergâhın kendisi gerekse güzergâh üzerindeki bölgeler hakkında bilgiler sunmuştur. Söz konusu bölgenin kuzeyini de kapsayan Roma coğrafyasının dışındaki yerler söz konusu olduğunda, dönem edebiyatında doğrudan gözleme dayalı metinler bulmak istisnai bir durumdur. Priscus tasvirine, sefaret güzergâhındaki Hun Hükümdarlığı topraklarını dahil etmesi, Balkan tarihçiliği adına Roma-Hun siyasal sınırlarını aşan bir gözlem alanına erişme imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla her ne kadar kısmen günümüze ulaşmış olsa da Priscus'un eseri, mevcut ve mahdut veri havuzundan ayrılmaktadır. Eserdeki Balkan tasvirine, değerlendirebilmek ve anlamlandırabilmek için metin dışı, metin içi ve metinler arası bağlam perspektifinden yaklaşılabilecektir. Elçilik heyetinin adımlarını takip edecek olan bu çalışmanın Balkan panoramasından bir kesite ve Hun tesirinin Balkanlarda bıraktığı izlere ulaşması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hunlar, Romalılar, V. yüzyıl, Priscus, Balkanlar, şehir.

Abstract

It can be said that one of the layers of the transformation processes of the Balkan world occurred with the entry of elements of the Germanic kingdoms, which had dissolved as a

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, e-posta: abdustun@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0977-4902

result of the Huns advancing westward along the northern Black Sea in the late 4th century, into the Balkans. The Huns would increase their influence on the Balkans from the first half of the 5th century onwards by taking over a part of the region and carrying out political-military activities in the rest. The Huns were now faced with the ancient Roman Empire, which dominated most of this geography, and the Romans would essentially be on the defensive. Therefore, they were the object of Balkan political-military history during this period. On the other hand, those who penned the texts that shed light on the period also appear before us as the sole authors of the location during this period. Therefore, they are the subject of historiography. This study will attempt to shed light on the Balkans from the perspective of Priscus of Panium, whose work occupies a distinguished place in this 'sole' data pool when the Balkans and especially the Huns are considered. Because Priscus had the opportunity to observe the Balkan geography in person by taking part in one of the Eastern Roman embassy delegations sent to the Hun ruler Attila. He provided information about the cities he traveled to, the route itself and the regions on the route. When it comes to places outside the Roman geography, which also includes the north of the region in question, it is an exceptional situation to find texts based on direct observation in the literature of the period. Priscus's inclusion of the lands of the Hun Empire on the embassy route in his description provides the opportunity to access an observation area that exceeds the Roman-Hun political borders for Balkan historiography. Therefore, although it has partially survived to the present day, Priscus' work stands out from the existing and limited data pool. In order to evaluate and make sense of the Balkan description in the work, we will approach it from the perspective of extra-textual, intra-textual and inter-textual contexts. It is expected that this study, which will follow the steps of the embassy delegation, will reach a section from the Balkan panorama and the traces left by the Hun influence in the Balkans.

Keywords: Huns, the Romans, Vth century, Priscus, Balkans, urban history.

Giriş

Balkan kentlerinin Geç Antik/ Erken Ortaçağ dönemlerindeki durumunu, diğer bir ifadeyle günümüzün yaklaşık bir buçuk milenyum öncesini gözlemlemeye çalışmak, veri alanındaki nicel durumun bu gözlem üzerinde yarattığı sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Devlet, kent arşivleri gibi verilerin günümüze ulaşmadığı bu devir için edebi eserler yazılı veri alanının merkezindeki yerlerini güçlendirmektedirler. Lakin aradaki bin beş yüz yılı aşan zaman aralığı edebi eserlerin günümüze ulaşma ihtimali aleyhine çalışmaktadır. Bu süreç içinde kimi metinler tamamen kimi metinler kısmen kaybolabilmekte, günümüze ulaşmamaktadır. V. yüzyıl yazarlarından Priscus'un çalışması kısmen kaybolan eser örneklerinden biridir. Priscus'un yanı sıra aynı yüzyılı paylaştığı Olympiodorus, Malchus gibi yazarların eserlerinin de kısmen günümüze ulaşması nedeniyle V. yüzyıl tarihsel betimleme adına örneğin VI. yüzyıl ile karşılaştırıldığında, daha az sayıda metnin/kaynağın günümüze eriştiği bir dönem olarak belirlemektedir. Bu nedenle V. yüzyıl metinleri Priscus'un eseri gibi fragmanlar halinde günümüze ulaşmış olsalar bile dönemin gözlemlenmesi adına taşıdıkları önem azalmamaktadır.

Priscus'un çeşitli aracı metinler sayesinde günümüze ulaşan fragmanları arasında Doğu Roma İmparatorluğu'nun Constantinopolis'teki sarayından Hun Hükümdarlığında Attila'nın kullandığı Tuna nehrinin kuzeyindeki bir saraya 449 yılında gönderilen bir elçilik heyeti hakkındaki anlatı da yer almaktadır. Priscus'un kendisinin de üyesi olduğu bu elçilik heyetinin öyküsü, ayrıntıları korunmuş bir görünüm içinde günümüze ulaşmıştır. Söz konusu elçiliğin güzergâhı üzerindeki Balkan topraklarını Constantinopolis'ten Tuna Nehri'ne kat etmiş olması, Priscus'un eserinin doğrudan gözleme dayanan bir Balkan betimlemesi sunma potansiyeli sağlamakta ve kaynak kümesi içinde avantajlı yönüne işaret etmektedir. Diğer taraftan örneğin elçiliğin söz konusu seyahatini betimleyen 8. Fragman başta olmak üzere ilgili pasajlarda sunulan anlatının merkezinde elçilik heyeti hakkındaki konuların yer alması, diğer bir ifadeyle metniçi bağlam genel olarak Balkanları ve özel olarak Balkan kentlerini betimleme adına

sınırlı içerikler sunma durumunu oluşturmuş gibi görünmektedir. İlave olarak Priscus'un eserinin aslında bir Roma tarihi olması, (Baldwin, 1980) günümüze ulaşan başka pasajlarında da Balkan kentlerine dair -doğrudan gözleme dayanmasa da- verilerle karşılaşma olanağı tanımaktadır ve özellikle 440'lı yıllarda Hunların bölgede düzenledikleri askeri hareketler hakkında temel kaynak durumundadır. (Maenchen-Helfen, 1973, s. 118 vd.; Velkov, 1977, s. 12). Bu çalışma Hun-Roma mücadelesi sahnesinde, temelde doğrudan gözleme dayanan elçilik heyetinin seyri seferini merkeze alarak, Priscus anlatısında yer alan Balkanlarla ilgili verileri anlama ve değerlendirme çabasında olacaktır.

Serdica

Priscus, İstanbul'dan Tuna'ya Balkanları baştanbaşa kat edecek elçilik heyetinin söz konusu seyahatini betimlerken değindiği ilk şehir Serdica (Sofya) olmuştur. Constantinopolis'e on üç günlük yürüme mesafesinde olduğunu belirttiği bu şehir, metinde elçilik heyetinin Constantinopolis'ten ayrıldıktan sonra konakladığı ilk durak olarak yer alır.¹ Serdica ile Roma İmparatorluğu'nun Doğu'daki başkenti arasındaki mesafeyi yahut başka iki yer arasındaki mesafeyi, devrin ulaşım olanaklarını, kara ulaşım hızını değerlendirme imkânı sağlayan bu ve benzeri verilere eserinin diğer pasajlarında da yer verecektir. Antikçağda karayolu ulaşımını gözlemlemek adına veri bulma sorunuyla (New Pauly, C. 7, s. 200-2008) beraber değerlendirildiğinde Priscus'un söz konusu kayıtlarının önemi daha tespit edilebilir. Bir yayanın bir günde kat ettiği mesafe klasik yazarlardan örneğin Herodotus tarafından eserinin bir yerinde (V. 53) yüz elli, başka bir yerinde iki yüz stadium (IV. 101) olarak Geç Antikçağ yazarlarından örneğin Procopius tarafından (*de bellis* III.1.17) iki yüz on stadium olarak verildiği görülmektedir. (Blockley, 1983, s. 382, sn.29) Günümüz metrik sisteminde günde yaklaşık 25-35 kilo metreye karşılık gelen bu hesaplamanın yanı sıra Kaçar (2020, s. 313, sn.45), Eskiçağ'da ordularının günde ortalama 20-25 km yol alabildiğine dikkat çekerek elçilik heyetinin nispeten ağır bir hızla ilerlediğinin düşünölebileceğini ifade etmektedir.

Söz konusu verinin dışında Serdica'nın bu devirdeki durumunu tartışma ortamı sağlayacak aşağıda ele alınan kayıtları kaleme almıştır. Attila'nın, elçilik heyetini Serdica kentinde karşılama önerisi bağlamındaki sunumunda Roma tarafının kentin yağmaya uğraması nedeniyle söz konusu amaç için uygun olmadığını dile getirdiğini kaydetmektedir (Priscus, *Fragman* 8). Hun akınları Roma donanması Kuzey Afrika seferinden dönmeden, 442 yılında önce Serdica'ya ulaşmış olmalıydı lakin Priscus'un 449 yılında gözlemediği söz konusu tahribatın nedeni iki yıl önceki (447) sefer olmalıdır (Kelly, 2011, s. 128, 165). Böylelikle şehrin bu dönemdeki tarihsel kesiti adına değerlendirilmesi gereken yağma olayını, yağmanın şehirde meydana getirdiği tahribatı belirginleştiren bir içerikle birlikte sunmaktadır: Diplomatik olarak bir elçilik heyetinin karşılanması için elverişli olamama durumunu ifade etmenin gerekçesi olacak ölçüde tahribata uğrama. Sunum iki devletin birbirlerine ilettikleri diplomatik mesajlar çerçevesi içinde yer almaktadır. Aynı çerçeve içinde olmakla birlikte Hun tarafının dile getirdiği bir başka mesaj Romalılar adına Balkanlardaki güvenli alanın, Roma egemenliğinin iç güvenliği sağlayabildiği mekânsal kesit hakkında ip uçları taşıyor olabilir. Şöyle ki Attila Romalıların kendisine gönderecekleri elçilerin üst düzeyde olmasını talep etmekte, eğer Romalılar bu talebin karşılanmasının güvenlik açısından oluşturduğu riskler nedeniyle çekince yaşarlarsa, elçileri karşılamak için Serdica'ya kadar gelebileceğini ifade etmektedir.² Böylelikle yaklaşık olarak Tuna nehrinin oluşturduğu Roma-Hun siyasal

¹ Priscus *Fragman* 8 ἐξ Σερδικῆν ἀφικνούμεθα, τρισκαίδεκα ὁδὸν ἀνδρῶν εὐζώνων τῆς Κωνσταντινίδος ἀπέχουσαν.

² Priscus *Fragman* 7 "...τῶν ὑπατικῶν ἀνδρῶν τοὺς μέγιστους..."

sınırından bağımsız olarak Balkanlarda bu dönemdeki siyasi-askeri egemenlik/etkinlik alanları, Attila devrinde Hunların bölgedeki nüfuzunun sınırlarını tartışmak adına izler belirmektedir.

Elçilik heyeti Serdica'da konaklar, bu esnada yöre halkı onlara yemeleri için küçük ve büyük baş hayvan tedarik eder. Burada her iki taraf kendi hükümdarları şerefine kadeh kaldırır, iki heyet arasında kendi hükümdarlarına yönelik sarf ettikleri övgüler tartışmaya neden olur. Hun heyetindeki Orestes'in yine bu heyetteki Edoco ile rekabet içinde olduğu görüntüsü ve Romalıların ikisi arasında ayrımcılık yapması nedeniyle Orestes'in Romalılara dile getirdiği şikayetler de yine Serdica'daki konaklama esnasında gerçekleşir (Priscus, *Fragman* 8). Dolayısıyla Priscus'un elçilik heyetleri ve onlar üzerinden iki ülke arasındaki diplomatik temaslar hakkındaki anlatımında Serdica önemli bir sahne olarak belirir.

Naissus

Priscus elçilik heyetinin yolculuğunda Serdica'dan sonra andığı yer Naissus (Niş) olacaktır (Priscus, *Fragman* 8). Priscus'un bu sıralaması, elçilik heyetinin bu dönemde kullanımda olduğu değerlendirilen Serdica-Tures-Mediana-Naissus güzergâhı üzerinde ilerlediğini düşündürmektedir (Barrington, 2000, s. 237).³ Bu kentin Tuna Nehri (Danuba) kıyısında olduğunu (ἐπὶ Δανούβια κειμένη ποταμῷ.) ve idari olarak Illyricum'a bağlı olduğunu ifade eder. Lakin bu konumlandırmanın hatalı olduğu zira Naissus'un Danuba değil Antik Çağdaki adı bilinmeyen Nişeva Nehri kıyısında olduğuna işaret edilmiştir (Kaçar, 2020, s. 307, sn.14). Dönem edebiyatının kentlerin anlatımları söz konusu olduğu zaman ilgisinin yoğunlaştığı konulardan biri kuruluş hikayeleridir. Priscus'un günümüze ulaşan fragmanlarında değindiği Balkan kentleri arasında sadece Naissus için bir kuruluş öyküsüne yer verir. Bu öyküde şehrin kuruluşunu eseri kaleme aldığı dönemin yaklaşık bir buçuk yüzyıl öncesine götürerek, Constantinus tarafından bu kentin kurulduğunu belirtir.⁴ Constantinus'un esasen şehrin kurucusu değil doğduğu bu şehri güzelleştiren kişi olduğu dikkate alındığında (Blockley, 1983, s. 380, sn.12) Priscus'un Naissus anlatımında ikinci bir sorun belirmektedir. Aynı yüzyılda ve Priscus'dan önce yazan Olympiodorus'un (*Fragman* 39) Constantinus'un Naissus'ta doğduğunu ifade ettiği dikkate alındığında sorunun bir tarafında bilgiye erişim olanaklarının yer almadığı değerlendirilebilir.

Priscus Naissus'un düşman tarafından harabeye çevrilmiş olması nedeniyle bomboş durumda olduğunu kaydeder. Naissus hakkındaki bu olumsuz tabloya, Hıristiyanların barınaklarında hastalıktan eziyet çeken kimi insanların olduğunu ekler.⁵ Dahası nehir kenarında her yerin savaşta öldürülmüş insan kemikleriyle dolu olması nedeniyle kamp kurmak için nehir yakınlarında temiz bir yer aramak durumunda kaldıklarını belirtir. Kamp kurma hakkındaki betimlemenin şehrin bu devrine ait ampirik bir gözlem olmaktan ziyade Homeros'dan edebi bir esinlenme niteliğinde olduğu değerlendirilmiştir (Blockley, 1983, s. 382, sn.27).⁶ Diğer taraftan Naissus'un insan

³ Harita 21 F-E-D 7-6.

⁴ Priscus *Fragman* 1b. Κωνσταντῖνον αὐτῆς εἶναι οἰκιστὴν φασιν, ὃς καὶ τὴν ὁμώνυμον ἑαυτῷ πόλιν ἐπὶ τῷ Βυζαντίῳ ἐδείματο.

⁵ Priscus *Fragman* 8. Ἀφικόμενοι δὲ ἐς Ναῖσσόν, ἔρημον μὲν εὔρομεν ἀνθρώπων τὴν πόλιν, ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀνατραπέισαν, ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς καταλύμασι τῶν ὑπὸ νόσων κατεχομένων τινὲς ἐτύχωνον ὄντες.

⁶ "Μικρὸν δὲ ἄνω τοῦ ποταμοῦ ἐν καθαρῷ καταλύσαντες" Priscus *Fragman* 8=Blockley, 1083, s. 248, str. 53-54 krş. . "Τρώων αὐτ' ἀγορὴν ποιήσατο φαίδιμος Ἐκτωρ νόσφι νεῶν ἀγαγὼν ποταμῷ ἐπὶ δινῆεντι, ἐν καθαρῷ ὅτι δὴ νεκῶν διεφαινετο χῶρος. Yaman Hektor topladı Troyalıları bir araya - gemilerden uzak, anaforlu ırmağın yanında - ölümsüz, kansız temiz bir yere topladı." Homeros *Ilias* VIII. 489-491. = ter. Erhat ve Kadir, 2009, s. 221.

kemikleriyle dolu olması ölçüsünde olmasa da tahrip olmasına sebep olacak saldırılar hakkında haberler verir. Bunların arasında dönemin kent kuşatmalarında kullanılan, şehri çevreleyen güvenlik önlemlerinden surların aşılmasına yardım eden askeri donanımlar ve genel olarak kuşatma sürecinin, Balkanların bu şehrindeki bir uygulaması örneğinin karşımıza çıktığı düşünülebilir (Priscus, *Fragman* 1b). Lakin Naissus'un Hunlar tarafından başarılı bir kuşatmadan sonra ele geçirilmesi hakkındaki bu Priscus anlatısının yine ampirik bir içerik değil Thucydides'den edebi bir esinlenme olma ihtimaline dikkat çekilmiştir.⁷

Priscus'un gerek Naissus'u lokalize etmesi gerek kentin Hunların eline geçmesi hakkındaki kayıtlarıyla ilgili sorunlar aslında metnin bütünselliği içinde de kendini hissettirmektedir. Zira Romalılar ile Hunlar arasında diplomatik müzakereler esnasında Hunların Romalılardan Illyricum'daki pazar yerinin Naissus olarak belirlenmesini talep ettiklerini kaydederken verdiği ayrıntılar yukarıda değinilenlerle uyumlu durmamaktadır. Bu ayrıntılarda şehrin Tuna kıyısıyla ilişkili konumlandırmasıyla uyumsuz gibi duran; Naissus'un Tuna (Ister) boyunca yüksüz bir insanın beş günde kat edebileceği bir mesafede olduğu, Hunlar tarafından iki ülke arasındaki pazarın Tuna kıyısındaki eski yerinin yerine Naissus'ta olmasının talep edildiği ve şehrin Romalılar ile Hunlar arasında sınır teşkil ettiği ifade edilmektedir.⁸

Bu uyumsuzluk Priscus'un eserine erişimi sağlayan metinlerin derlemecileri/yazarları yahut müstensihlerden kaynaklanan bir durum veya doğrudan Priscus'dan kaynaklanan bir dikkatsizlik değilse şehrin konumlandırılması konusunda gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus daha mevcuttur. Nehri, Naissus ile Tuna arasındaki konum ilişkisini sunarken *Danuba* olarak yukarıdaki değinilen kayıta ve ayrıca üyesi olduğu elçilik heyetinin Naissus'tan ayrılarak Tuna nehrine doğru ilerlediğini ifade ederken ise *Ister* olarak adlandırmaktadır (Priscus, *Fragman* 8). Priscus'un kendisinin de Balkan kökenli (Panium/Tekirdağ) ve daha önemlisi bahsettiği bu coğrafyayı bizzat gezmiş olması karıştırma/hata yapma ihtimalini azalttığı değerlendirilebilir. Priscus'un şehrin maruz kaldığı saldırılar hakkında başka bir fragmanda Attila tarafından Ratiaria, Philippopolis, Arcadiopolis, Constantia ve adını saymadığı daha pek çok şehirle birlikte zenginliklerinin ganimet ve sakinlerinin esir olarak alındığını kaydetmektedir (Priscus, *Fragman* 61).

Naissus'tan Tuna ve Ötesine

Priscus, elçilik heyetinin geceyi Naissus'ta geçirdikten sonra buradaki sınırdan Tuna nehrine doğru hareket ettiğini bildirir. Anlatının günümüze ulaşan pasajlarında elçiler artık bir şehir anılmaksızın Attila'nın sarayına kadar ilerleyeceklerdir. Diğer taraftan güzergâh ve etrafındaki bölgeler hakkında başka gözlemler aktarmaktadır. Batı

⁷ Kaçar (2020, s. 307, sn. 15.) bu ihtimal etrafında yürütülen tartışmayı şöyle özetler: "Thompson, filolojik bir karşılaştırmayla Priscus'un sunduğu anlatının, Peloponnesos savaşlarının başlangıcında Thebai kentinin müttefiki olan Plataia kuşatmasının hikâyesini anlatan Thucydides'ten esinlenerek oluşturulduğunu düşünmektedir. Ammianus'un ayak izini takip eden Thompson ise, Hunların kuşatma teknolojilerinin yetersizliğini savunmakta, mesela köprü kurma meselesinin Priscus'un uydurması olduğunu ileri sürmekte ve zaten kent önünde bir köprü olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Thompson (1945a, s. 92-94); Gordon (1960, s. 200), not 19'da Thompson'u tekrar etmektedir. Gordon'un eserini yeni açıklamalarla tekrar yayımlayan Potter 2013: 211-2, not 19'da tartışmayı kısaca özetlemektedir. Ancak Blockley ve Baldwin edebi esinlenme ihtimalini reddetmemekle birlikte, Hunların kuşatma teknolojisine kendileri sahip olmasa da bunu tebaaları olan Romalılar vasıtasıyla elde edebileceklerini savunmaktadır Blockley (1972, s. 18-27), Baldwin (1980, s. 18-61) bilhassa 53-6. sayfalar arası.

⁸ Priscus *Fragman* 7: Καὶ τὴν ἀγορὰν τὴν ἐν Ἰλλυριοῖς μὴ πρὸς τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ γίνεσθαι, ὡς περ καὶ πάλαι, ἀλλ' ἐν Ναῖσσοῦ, ἣν ὄριον, ὡς ἐπ' αὐτοῦ δηλώθεισαν, τῆς Σκυθῶν καὶ Ῥωμαίων ἐτίθετο γῆς, πέντε ἡμερῶν ὁδὸν εὐζώνῳ ἀνδρὶ τοῦ Ἰστροῦ ἀπέχουσαν ποταμοῦ.

istikametinde ilerleyen elçilik heyeti yol ayrımlarının olduğu, yön duygusunu kaybolmasına neden olan bir güzergâhı takip etmektedirler. Zor yerleri geçtikten sonra ağaçlarla kaplı bir ovaya ulaşırlar ki burada “barbar” taşımacılar elçilik heyetini karşılar ve onları nehrin karşısına geçirir.⁹ Naissus’tan Tuna’ya uzan bu güzergahta bir şehir adı anılmadığı gibi başka bir toponomik ögeye de yer verilmemesi elçiliğin takip ettiği yol hakkında kimi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Lakin yukarıda değinildiği üzere Priscus’un Naissus’tan sonra Tuna (Ister) nehrine kadar beş günlük bir yolculuk mesafesinin olduğunu ifade etmektedir. Yine yukarıda belirtildiği gibi yaya olarak günde yaklaşık 25-35 kilo metreye yol alınmadığı ve yolculuğun batı istikametine doğru gerçekleştiği bilinmektedir. Bu durumda Naissus’un batısında ve ona yaklaşık sekiz yüz stadium uzaklıktaki Viminacium yahut Margus yakınlarından elçilik heyetinin nehri geçmiş olabileceği değerlendirilebilir. Zira elçilik heyetinin bölgedeki Roma komutanı ile görüştüğü kaydedildiğine göre bunun için de bir gün ayırdığı varsayılabilir (Blockley, 1983, s. 382, sn.29).

Priscus’un nehrin geçilmesi hakkında verdiği detaylarda sivil yahut askeri amaçlarla bu dönemde Balkanlar’da akarsuları geçme yahut akarsu ulaşımı için kullanılan araçlardan en azından biri hakkında veriler yer almaktadır. Anlatıda nehri geçerken “barbar” kullanıcıların kontrolündeki tek bir ağaç gövdesinden ve ağacın içi oyulmuş suretiyle yapılmış kanolara binildiği ifade edilmektedir. Attila’nın Balkanlar’da faaliyet gösteren birlikleri de bu kanolar aracılığıyla nehrin bir yakasından diğerine taşınmaktadırlar. Bu ulaşım yöntemi, sanki avlanmaya gider gibi Roma topraklarına geçmek isteyen Attila’nın bu isteğini karşılayabilmek amacını güttüğü anlaşılmaktadır (Priscus, *Fragman* 8).

Tuna’nın (Ister’in) kuzeyine geçtikten sonra Attila’nın sarayına kadar giden Priscus, *unique* tanıklıklar niteliğindeki Hun Hükümdarlığı ve ahali hakkındaki gözlemlerini aktarmaktadır. Onların arasında çalışmanın kapsamına giren bir veride, Balkanlar’da konuşulan diller ve konuşulduğu bölgeler hakkında kimi ipuçları sunulmaktadır. Attila’nın sarayının önünde kendisini Yunanca selamlayan biri hakkındaki şaşkınlığını ifade ederken söz konusu değerlendirmesine yer verir. Buna göre Hun Hükümdarlığı ahali homojen olmadığı için Hunca, Gotça konuşulduğunu ayrıca Romalılarla ticaret yapanların Latin dilini de konuştuklarını lakin Thracia ve Illyricum kıyılarında esir alınanlar dışında kimsenin Yunanca konuşmadığını belirtir. Böylelikle Balkan coğrafyasının kıyılarında Yunancanın konuşulmakta olduğu ifade edilmektedir. Priscus muhatabının da yukarıda elçilik heyetinin yakınlarından nehri geçmiş olabileceğine değinilen, Tuna kıyısındaki bir Moesia şehri olarak tanımladığı Viminacium’dan esir alındığını kaydeder (Priscus, *Fragman* 8). Hun Hükümdarlığındaki Romalı esirler arasında Ratiaria’dan esir alınan Syllus adında birinin eşi ve çocuklarından, onların serbest bırakılması ricasında bulunulduğunu ifade ederken bahseder.

Margus, Asemus ve Diğer Şehirler

Yukarıda Hun Hükümdarlığındaki Balkan kökenli esirlerin memleketleri olması vesilesiyle anılan gerek Viminacium’dan gerek Ratiaria’dan esirler alınmasını sağlayacak olaylar da eserde kendine yer bulur. Bunlardan ilki muhtemelen Hunların Romalılar ile alışveriş yaptıkları bir pazar esnasında Hunların Romalılara saldırıp yermeleri, pek

⁹ Priscus *Fragman* 8. Διανοκτερεύσαντες δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Ναϊσσοῦ τὴν πορείαν ποιησάμενοι ἐπὶ τὸν Ἰστρον ποταμὸν, ἕς τι χωρίον ἐσβάλλομεν συνηρέφες, κα- μπὰς δὲ καὶ ἐλιγμοὺς καὶ περιαγωγὰς πολλὰς ἔχον, ἐν ᾧ περ τῆς ἡμέρας διαφανούσης, οἰομένοις ἐπὶ δυσμὰς πορεύεσθαι, ἡ τοῦ ἡλίου ἀνατολὴ κατεναντίον ᾧ φθη, ὥστε τοὺς ἀπειρώς ἔχοντας τῆς τοῦ χωρίου θέσεως ἀναβοῆσαι, οἷα δὴ τοῦ ἡλίου τὴν ἐναντίαν ποιουμέ- νου πορείαν καὶ ἕτερα παρὰ τὰ καθεστῶτα σημαίνον- ντος ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ τόπου ἀνωμαλίας ἐπὶ ἀνατολὰς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔβλεπε τῆς ὁδοῦ.

çoğunu öldürmeleri üzerine Romalıların Hunlara gönderdikleri elçiler aracılığıyla onları barışı bozmak ve kaleyi ele geçirmekle suçlamalarıyla başlayan süreçtir. Buna cevap olarak Hunlar amaçlarının barışı bozmak değil Margus piskoposunun kendi topraklarına girip hükümdarlarının mezarlarını bulması ve onlardaki değerli eşyaları çalmasına¹⁰ karşılık vermek olduğunu ifade ederler.¹¹ Piskoposu ve Hunlardan Romalıları sığınan kaçakları Romalılar teslim etmezse savaşa açacaklarını ilan ederler. Romalıların Hunların taleplerini doğru olmadığı için yerine getirmemesi üzerine Maenchen-Helfen'e (1973, s. 116) göre muhtemelen 441 yılında başlayan seferde Tuna'yı aşan Hunlar, nehir boyunca yer alan pek çok kentin yanında Viminacium'u¹² da ele geçirmektedir (Priscus, *Fragman* 2). İkinci olayın gelişmesinde Hunlar Romalılardan yine kaçakları kendilerine teslim etmelerini ve ayrıca ödemelerini gecikmeksizin yapmalarını talep ederler. Romalılar Hunlara topraklarındaki kaçakları teslim etmeyeceklerini bildirmeleriyle Hunlar savaş açar. Söz konusu savaşta Hunlar bazı Roma kalelerini tahrip etmelerinin ardından Priscus'un büyük ve kalabalık (μεγίστη καὶ πολυανθρώπων) bir şehir olarak andığı Ratiaria¹³ hedef alırlar ve Roma topraklarını yağmalarlar (Priscus *Fragman* 2 ve 3).¹⁴ Bu savaş, muhtemelen Attila'nın, kardeşi Bleda'nın ölümünün ardından tek hükümdar olduğu dönemin sonrasında 445 yılında gerçekleşmiştir (Maenchen-Helfen, 1973, s. 116).

Tuna kıyısında gerek diplomatik temaslar gerek sıcak çatışmalar bağlamında anılan bir başka kent Margus olmuştur. Priscus Illyricum bölgesinde bulunduğunu ve bir Moesia şehri olduğunu söylediği Margus'un karşısındaki uzak kıyısında Constantia adında bir kalenin olduğunu kaydetmektedir.¹⁵ Hunların Romalılardan Margus piskoposunu kendilerine teslim etmesi talebinde bulduklarına yukarıda değinilmişti. Bu talep üzerine kimileri tarafından bir adam uğruna Roma halkını Hunlar tarafından saldırıya uğrama tehlikesine atmamak gerektiğini dillendirmiştir. Hunlara teslim edileceği endişesine düşen Margus piskoposu, kenti Hunlara teslim etme vaadiyle Hunlara sığınmıştır. Şehrin teslimi üzerine anlaşmaya varılmış ve piskoposun yardım ettiği Hun birlikleri Margus'u ele geçirmişlerdir. Böylelikle Margus harabiyete maruz kalmış, "barbarlar"ın konumu ise daha da güçlenmiştir (Priscus, *Fragman* 2). Priscus güçlenmeyle Hunların Margus'u ele geçirerek Morava Vadisi'nin anahtarını da ele geçirmiş olmaları ve böylelikle Naissus'a kadar güneye ilerlemelerini kastediyor olabilir (Maenchen-Helfen, 1973, s. 116).

¹⁰ Maenchen-Helfen (1973, s. 110, dn. 508), 27 Mart 347 tarihli *Nov. Val. XXIII*, 1'a atf yaparak Hıristiyan mezarlarının soyulduğunu, başkalarının yanında din adamlarının da mezar hırsızlığı yaptığını ifade eder. Dolayısıyla burada bahsedilen bir Hıristiyan din adamının, Margus piskoposunun, pagan mezarlarını, Hunların önderlerinin mezarlarını soymasında sıra dışı bir durum olmadığını ima eder.

¹¹ Blockley (1983, s. 380, sn. 9) Priscus'un buradaki ifadesinin (Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὡς οὐκ ἀρξάμενοι ἀλλ' ἀμυνομένοι ταῦτα δράσειαν· τὸν γὰρ τῆς Μάργου ἐπίσκοπον, εἰς τὴν αὐτῶν διαβεβηκότα γῆν καὶ διερευνησάμενον τὰς παρὰ σφι-σι βασιλείους θήκας, σεσληκέναι τοὺς ἀποκειμένους θησαυροὺς.) Thucydides I.144.2'yi (δικὰς τε ὅτι ἐθέλομεν δοῦναι κατὰ τὰς ξυθηκὰς, πολέμου δὲ οὐκ ἄρξομεν, ἀρχομένους δὲ ἀμυνοῦμεθα.) karşılaştırdığına dikkat çekmektedir.

¹² Singidunum'un doğusunda Sırbistan'daki modern Kostolac

¹³ Tuna nehrinin aşağı mecrasının sağ yakasında yer alan kent günümüz Bulgaristan'ında Archar ile özdeşleştirilmektedir. Diocletianus devrindeki idari düzenlemede Dacia Ripensis eyaletinin (provincia) başkenti yapılmış, imparatorluğun Tuna ordularının karargâhı olmuştur (ODLA, s. 1268).

¹⁴ Ratiaria ayıca kaynağı Theophanes olan (a.m. 5942) Priscus fragmanında (61) yukarıda Naissus'un da aralarında yer aldığı birçok Balkan kentini hedef aldığından bahsedilen Hun akının vurduğu şehirler arasında sıralanmaktadır.

¹⁵ Priscus *Fragman* 1. Μάργου. Ἡ δὲ πόλις τῶν ἐν Ἰλλυρία Μυσοῶν πρὸς τῷ Ἰοτρῷ κειμένη ποταμῷ ἀντικρὺ Κωνσταντίας φρουρίου κατὰ τὴν ἐτέραν ὄχθην διακειμένου. Margus, Singidunum (Belgrad) ile Viminacium arasında Morava nehrinin ağzında yer almaktadır. Çağdaş Sırbistan'ın Pasarofça kentindeki Dubravica köyü olarak lokalize edilmektedir (ODLA, s. 963; Kaçar, 2020, s. 305, sn. 10).

Priscus'un Balkan şehirlerini konu alan anlatıları askeri faaliyetlerle kesişmesi durumunda görüldüğü üzere Hun akınları ve Hunlar tarafından şehirlerin kuşatılması, şehirlerin varsıllıklarına el konulması ve ahalisinden esirler alınması şeklinde cereyan ettiği görülmektedir. Lakin metnin günümüze ulaşan fragmanlarında Balkan yerleşimlerinde gerçekleşmesine rağmen bu çerçeveye kimi yönleriyle aykırı iki olay daha kaydedilmiştir. Bunlardan ilkinde Illyricum ile Thracia sınırında yer alan Asemus kalesi Hunlar tarafından kuşatılır lakin Asemus'daki garnizon bu kuşatmayı kırar ve Asemus halkı cesaretleri ve güçleri sayesinde Hunları mağlup eder ve ganimetlerine el koyar (Priscus *Fragman* 5).¹⁶ Diğerinde ise Novidunum'u hedef alan akını Hunlar değil Rugiler icra ederler ve kenti ele geçirerek zenginliklerini ganimet olarak toplarlar (Priscus, *Fragman* 1a).¹⁷

Elçilik heyetinin Hun Hükümdarlığından Constantinopolis'e dönüşü için kullandığı güzergâh hakkında Priscus yine iki şehrin adını anmaktadır. Kuzeyden güneye hareket eden heyet Philippopolis (Filibe) üzerinden Hadrianopolis'e (Edirne) gelecek oradan ise Constantinopolis'e ulaşacaktır. Dönüş yolundaki bu iki şehir için gidiş güzergahı hakkındaki şehirlerin, Serdica ve Naissus, aksine isimlerini anmanın dışında bir içerik sunulmamıştır. Lakin bu şehirlerin dördü birlikte ele alındığında Constantinopolis'den Singidunum'a (Belgrad) uzanan aynı zamanda oradan da Emona üzerinden Aquileia kadar devam ederek İtalya'ya ulaşmak için kullanılacak en iyi ve en kısa karayolu olan (Menchen-Helfen, 1973, s. 460) Orta Yol güzergahı karşımıza çıkmaktadır (Velkov, 1977, s. 42).¹⁸ Böylelikle elçilik heyetinin görevi ve Priscus'un eserinin bütüncül Balkan ve Hun Hükümdarlığı anlatımı tamamlanmış olmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Priscus'un Balkan şehirleri ve genel olarak balkanlardaki yaşamın kimi unsurlarına dair anlatımına bütünsel bakıldığında, şehirlerden Naissus'un, tema olarak ise Hunların icra ettiği askeri faaliyetlerin nicelik açısından diğerlerinden fazla yer aldığı görülmektedir. Arcadiopolis, Margus, Naissus, Novidunum, Philippopolis, Ratiaria, Sestos, Serdica ve Viminacium olmak üzere dokuz Balkan şehri anılmaktadır. Bunun yanında Constantia ve Asemus kale yerleşimlerine de yer verilmektedir. Genel olarak kentler Hun Hükümdarlığının 440'lı yıllardaki askeri faaliyetlerinin tesiri altındadır. Baskın bir nitelikteki bu tesir kentlerin tahrip olması, varsıllıklarına el konması, ahalsinin köleleştirilmesi, kent nüfusunun azalması gibi durumlarla kendini göstermiştir. Diğer taraftan Hunların Romalılarla kurduğu diplomatik temaslarda devamlılık bir şekilde kaçakları talep etmesi, bu taleplerin karşılanmamasının savaş gerekçesine dönüşmesi anlatılmaktadır. Söz konusu süreçler, Balkanlardaki Hun popülasyonunun varlığının diplomatik görüşmelerin ana gündemlerinden birini belirleyecek oranda ve/veya nitelikte olmasının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan Balkan kökenli ahaliyle Hun hükümdarlığında karşılaşmak sıradan bir durum gibi görünmektedir. Böylelikle Hun Hükümdarlığındaki temelde esirlerden oluşmuş gibi görünen Balkan kökenli Roma popülasyonunun varlığı da ortaya çıkmaktadır. Priscus'un

¹⁶ Moesia Secunda eyaletinde (provincia), Ratiaria'nın yüz elli kilometre doğusunda yer alan Asemeus günümüz Bulgaristan'ındaki Muselievo ile özdeşleştirilmektedir (Given, 2014, s. 86, dn. 5. Burada ayrıca Kaçar'ın (2020, s. 307, sn.13) işaret ettiği gibi, IV. yüz yılın sonlarında Karpatların doğusundan Tuna havzasına göç eden Rugi topluluğunun esasen Hun Hükümdarlığının bir unsuru olduğunu dikkatten kaçırmamak gerekir.

¹⁷ Priscus *Fragman* 1a. Noviodunum yahut Noviodunum ad Istrum Tuna nehrinin aşağı mecrasında yer almaktadır. Çağdaş Romanya'daki Isakça (Isaccea) ile özdeşleştirilmektedir (Barrington Atlas, 2020, s. 338, Harita 22 F 3).

¹⁸ Askeri amaçlar için de kullanılan bu yol hattının *via militaris* tarihsel süreç içinde kullanımının Antikçağ kesiti için bkz. (İrecek, 1990, s. 1-64).

tasvirinde Hun tesiriyle meydana gelen söz konusu demografik hareketler, onlara ortam sağlayan askeri faaliyetlerle Balkanların istikrarsızlaşması ve Geç Antikçağ'da kentlerin çözülmesi süreçleriyle uyumlu bir manzarayla karşılaşılmaktadır.

Priscus'un anlatımında Balkanlarda V. yüzyılın ortalarındaki ulaşım olanakları, sivil amaçlarla Orta Yol güzergahının kullanımı örneğinde görülmektedir. Aynı kara yolunun askeri, ticari gibi amaçlarla da kullanım potansiyeli kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Sivil yahut askeri amaçlarla nehirleri aşmak için kullanılan araçlar, karayoluyla entegre su yolu taşıtlarını gözleme imkânı sunmaktadır. Priscus'un eserinde Kentler arasındaki mesafelerden kent kuşatma taktik ve araçları gibi hayatın farklı noktalarına dokunan izler yer almaktadır. Diğer taraftan bu izler ve başkaları için Priscus'un doğrudan gözlem imkanına sahip olmasına rağmen anlatımında Homeros, Herodotus gibi Antikçağ klasiklerini yeğleme eğilimi sergilediği örneklerle karşılaşılmaktadır. Bu örnekler yazarın doğrudan gözlem alanında kalmayan şehir kuşatması, diplomatik görüşmeler gibi olaylarda yoğunlaşmaktadır. Priscus'un kendisinin Naissus'a ulaştığı zaman şehir hakkındaki tasviri gibi örnekler doğrudan gözleme dayalı anlatılarda da klasiklere başvurma durumunu göstermektedir. Dolayısıyla metinlerarası bağlam yaklaşımının eserdeki tarihsel gerçeklik potansiyelini ortaya çıkarmak, tespit etmek adına değeri teyit edilmiş olmaktadır.

Kaynakça

- Baldwin, B. (1980). Priscus of Panium. *Byzantion*, 50, 18-61.
- Blockley, R. C. (1983). *The fragmentary classicising historians of the later Roman Empire, Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus II, text, translation and historiographical notes*. ARCA 10. Liverpool: Francis Cairns.
- Blockley, R. C. (1972). Dexippus and Priscus and the Thucydidean Account of the Siege of Platea. *Phoenix* 26(1), 18-27.
- Cancik, H.; Schneider, H. & F. Salazar, C. (2002-2010), *Brill's New Pauly: encyclopaedia of the ancient world: Antiquity*. Leiden-Boston: Brill.
- Carolla, P. (2008). *Priscus Panita, Excerpta et Fragmenta*. Berlin-New York: Walter De Gruyter.
- Erhat, A. ve A. Kadir (2009). *Homeros İlyada*. İstanbul: Can yayınları.
- Given, J. (2014). *The Fragmentary History of Priscus, Attila, the Huns and the Roman Empire, AD 430-76*. Christian Roman Empire Serisi Cilt 11. New Jersey: Evolution Publishing.
- Gordon, C. D. (2013). *The age of Attila, fifth-century Byzantium and the Barbarians, with a new introduction and notes by David S. Potter*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- İreçek, K. Y. (1990). *Belgrad İstanbul Roma askeri yolu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Kaçar, T. (2020). *Priscus Attila ve Bizans tarihi*. İstanbul: Alfa Yay.
- Kelly, C. (2011). *Attila: Hunlar ve Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü*. İstanbul: Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık.
- Maenchen-Helfen, O. J. (1973). *The world of the Huns, studies in their history and Culture*. Berkeley-Londra.
- Mango, C. & R. S. (1997). *Theophanes: The chronicle of theophanes confessor*. Oxford.

- Nicholson, O. (ed.) (2018). *The Oxford dictionary of late antiquity*. Oxford University Press.
- Ökmen, M. (1991). *Herodot tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Talbert, R. J. A. (ed.) (2000), *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton.
- Thompson, E. A. (1945.) Priscus of panium, fragment 1b. *Classical Quarterly*, 39. 92-94.
- Thompson, E. A. (1948). *A history of Attila and the Huns*. Oxford.
- Velkov, V. (1977). *Cities in Thrace and Dacia in late antiquity: studies and materials*. Amsterdam: A.M. Hakkert.
- <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0134%3Abook%3D8%3Acard%3D469> (Eylül 2024) [Homeros]
- <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0125%3Abook%3D1%3Achapter%3D1%3Asection%3D0> (Eylül 2024) [Herodotus]
- <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0670%3Abook%3D3%3Achapter%3D1%3Asection%3D17> (Eylül 2024) [Procopius]